

ประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
The Procession of Offering Monk's Robes to Luang Pho Keson Tradition, Tha Phra Temple,
Bangkok Yai District, Bangkok Metropolis

รัชฎ์ลักษณ์ โทธิกุล*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร (2) เพื่อศึกษาความเชื่อในหลวงพ่อกษร และความเชื่อส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร วรรณกรรม บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพและบันทึกเสียง ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่ผ้าไตร เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร มีการถือปฏิบัติกันเพียงในชุมชนหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เมื่อพ้นจากชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นไปแล้ว ความนิยมรูปแบบ และลักษณะในการปฏิบัติก็กลายเป็นอีกอย่างหนึ่งจนเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่น ถือเป็นแบบแผนขนาดย่อยลงไปอีกระดับหนึ่ง คือ กลายเป็นประเพณีท้องถิ่นอันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเรื่องของวัฒนธรรมชุมชน และแนวคิดเรื่องการแพร่กระจายของวัฒนธรรม ซึ่งทำให้มองเห็นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และสามารถมองลึกลงไปถึงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อของคนในชุมชน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชน และการอยู่ร่วมกันอย่างมีดุลยภาพของคนในชุมชน นอกจากนี้ ความคิด ความเชื่อของคนในชุมชนยังสอดคล้องกับแนวคิดด้านมานุษยวิทยาศาสนา คือ ผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน ทำให้มีหลักการในด้านศาสนาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตแบบเดียวกัน ประเพณีแห่ผ้าไตรซึ่งมีขึ้นเพื่อถวายหลวงพ่อกษร จึงมีความเป็นประเพณีท้องถิ่นเฉพาะท้องถิ่นวัดท่าพระ ซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนในชุมชนและแพร่กระจาย ไปยังชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

คำสำคัญ: ความเชื่อ, ประเพณีแห่ผ้าไตร, หลวงพ่อกษร

Abstract

In this thesis, the researcher investigates (1) the historical background and the development of the tradition of the offering of monk's robes to Luang Pho Keson procession, Tha Phra Temple, Bangkok Yai district, Bangkok Metropolis. The researcher examines (2) the beliefs associated with the Luang Pho Keson image and those related to the tradition under study. This study is based on a collection of

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

documents, related literature, articles and related research investigations, as well as on interviews and audio and visual recordings of pertinent events. Findings showed that the traditional procession is a rite centered on the Luang Pho Keson Buddha image as practiced by members of a community or a locality. Outside of that community or locality, the popularity, form, and characteristics of the practice will differ since the rite is anchored in a specific locality. This is considered a local level expression of culture. The rite as an expression of a local tradition is conceptually compatible with the culture of the community, as well as indicative of the dissemination of cultural traditions. This phenomenon is expressive of social conditions and a local culture having a unique identity. It can be seen to have profound effects on the thoughts, feelings, and beliefs of community residents. All of these factors conduce to strengthening community culture and contribute to community harmony.

In addition, the ideas and beliefs of people in the community are compatible with concepts developed in the field of the anthropology of religion. This means that the majority of community members are Buddhists who hold religious principles and live similar ways of life. The tradition of the monk robes procession to pay homage to Luang Pho Keson is a local tradition practiced only in the Tha Phra locality, which should be preserved as an emotional refuge for Buddhists in the community and which can spread to other communities as well.

Keywords: Belief, the Procession of offering, Monk's Robe, Luang Pho Keson

บทนำ

กรุงเทพมหานครนับว่าเป็นแหล่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนามากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีวัดที่เก่าแก่และมีความสำคัญหลายวัด วัดเหล่านี้เป็นศูนย์กลางชุมชนมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันในเรื่องของศาสนาและความเชื่อ เพราะก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งมีสถาบันหลักคือ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ วัฒนธรรมที่เกิดจากความเชื่อในท้องถิ่น และทำให้เกิดการรวมตัวของสังคม โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่เห็นเด่นชัดคือ ประเพณีหรือพิธีกรรมนั่นเอง

ความเชื่อทางศาสนาไม่ได้แสดงออกทางวัตถุเครื่องราง ของขลังที่ใช้ป้องกันตัวเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงแบบแผนวิถีชีวิตทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการกิน การอยู่ การรักษาพยาบาล การนุ่งห่ม หรือ ข้อห้าม ต่าง ๆ ที่เป็นจารีตหรือกลไกให้คนในสังคมได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสมานฉันท์จากวัฒนธรรมหลากหลายคติ ดังนั้น วัดแต่ละวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งมีพลาณภาพในความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียง มีผู้คนเคารพสักการะและมีความศรัทธาเลื่อมใสมาก พระพุทธรูปที่สำคัญยิ่งองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของคนจำนวนมาก คือ หลวงพ่อเกษรซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดท่าพระ หรือวัดเกาะ ท่าพระ วัดนี้ตั้งอยู่ในบริเวณตรงกลางของพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ เป็นวัดราษฎร์เก่าแก่วัดหนึ่งและได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในปี พ.ศ. 2520 ดังที่พระชนววัฒน์ กิตติธรม โม ซึ่งเป็นได้บวชอยู่ที่วัดท่าพระ

เป็นเวลากว่า 7 พรรษา และได้ดูแลภายในวิหารแถบ วัดท่าพระ ได้บรรยายว่า จากคำบอกเล่าเรื่องราวของวัดนี้เป็นตำนานสืบต่อกันมา 2 เรื่อง ตำนานเรื่องที่ 1 กล่าวว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณของวัดนี้จะเป็นเกาะมีน้ำล้อมรอบ การเดินทางสัญจรต้องใช้ทางเรือเพียงอย่างเดียว จะมีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้ามาขายมากมาย อาทิ ผลไม้ นานาชนิด อาหารที่ทำเป็นของแห้ง บริเวณวัดนี้จะเป็นที่จอดพักและเปลี่ยนสินค้า ผู้คนที่สัญจรไปมาจึงร่วมคิดร่วมสร้างพระพุทธรูปซึ่งปัจจุบันคือ องค์หลวงพ่อกษรขึ้นเพื่อสักการบูชา เพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองในการเดินทาง ส่วนตำนานอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่าหลวงพ่อกษรเป็นพระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาพร้อมกับพระพุทธรูปอีก 2 องค์ คือ หลวงพ่อบ้านแหลมและหลวงพ่โศธร โดยหลวงพ่อกษรได้ลอยมาหยุดที่หน้าวัดแห่งนี้ เมื่อมีผู้คนอัญเชิญขึ้นฝั่งแล้วจึงตั้งชื่อวัดนี้ว่า วัดท่าพระและมีการสร้างวิหารแถบเพื่อประดิษฐานองค์หลวงพ่อกษรตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

หลวงพ่อกษรเป็นพระพุทธรูปสำคัญ ที่ประดิษฐานอยู่ในวิหารแถบในวัดท่าพระ อันเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในละแวกฝั่งธนบุรีจะมีความเชื่อถือศรัทธาอย่างมากว่าหลวงพ่อกษรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อำนวยประโยชน์สมหวังแก่พวกเขาและยังทำให้เกิดสิริมงคลต่อชีวิต หลวงพ่อกษรเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดที่ก่อให้เกิดความเชื่อความศรัทธา และการเชื่อมโยงความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในชุมชนแถบนั้นทำให้ผู้คนในชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์และสืบทอดประเพณีสำคัญ ๆ ภายในวัดท่าพระ ได้แก่ งานเทศกาลตรุษจีน ประเพณีสงกรานต์ งานวันวิสาขบูชา งานวันอาสาฬหบูชา งานวันเข้าพรรษา งานวันออกพรรษา และประเพณีที่มีความสำคัญมีความพิเศษโดดเด่นกว่าประเพณีอื่นคือ ประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร

ประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ประจำของชุมชนแต่ละแห่งในฝั่งธนบุรีมีมากมาย ประเพณีแห่ผ้าไตรเป็นประเพณีหนึ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งบรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงปัจจุบัน (วันชัย ชีเมสุนทร, 2552, หน้า 69) พุทธศาสนิกชนทั่วไปทั้งชาวชุมชนท่าพระ ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาเป็นประจำทุกปี เรื่องราวของหลวงพ่อกษรเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรแก่การศึกษาวิเคราะห์ และยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อย่างละเอียดมาก่อน ประกอบกับข้อมูลเกี่ยวกับหลวงพ่อกษรเป็นข้อมูลจากการบอกเล่า และยังกระจัดกระจายไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จึงไม่อาจนำมาเป็นหลักฐานที่ชัดเจนและแน่นอนได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อกษร เพื่อที่จะได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของงาน ขึ้นตอน และกิจกรรมของงานตลอดจนคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติงานและบันทึกเป็นเอกสารเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า สืบทอดมรดกด้านศิลปวัฒนธรรม การทำนุบำรุงศาสนา และเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ประเพณีสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของวัดท่าพระ

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรม

โดยได้ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล ดังนี้ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง ห้องสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง กองงานวิทยาเขตบางนา ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และเอกสารจากวัดท่าพระ

2. ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการ ดังนี้

2.1 การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่ผ้าไปใคร

วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

2.2 การสัมภาษณ์บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของวัดท่าพระ และประเพณีแห่ผ้าไปใคร วัดท่าพระ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ ดังนี้ (1) กล้องถ่ายรูป (2) เครื่องบันทึกเสียง (3) สมุดบันทึก

3. ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูลในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลประเภทเอกสารและข้อมูลภาคสนาม

3.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ ถูกต้องของข้อมูล ทั้งข้อมูลประเภทเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม และข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และประเด็นที่ทำการศึกษา

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษา และนำข้อมูลพื้นฐานที่เก็บได้นำมาใช้ประกอบในการวิเคราะห์

4. ขั้นนำเสนอผลการศึกษา เสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

4.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรม

4.2 แนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน คือ วัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นพฤติกรรมที่คนในชุมชนนั้น ๆ สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของตน โดยที่คนส่วนใหญ่คิดและยอมรับพฤติกรรมแบบเดียวกันแล้วนำไปปฏิบัติ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนั้นก็จะเป็นวัฒนธรรมชุมชนโดยที่คนในชุมชนจะมีการคัดสรรวัฒนธรรมที่ดีงามเพื่อรักษา และสืบทอดให้คนอยู่ตลอดไป จึงเกิดมีความเชื่อ และประเพณีในแต่ละชุมชน

แตกต่างกันไป โดยมีพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และจะมีการแพร่กระจายจากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง ซึ่งการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

แนวคิดเรื่องมานุษยวิทยาศาสนา แนวคิดนี้อธิบายถึงศาสนา ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติรอบ ๆ ที่ทำหน้าที่สื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยแสดงออกทางความเชื่อ ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างมีกำลังใจ ไม่มีความหวาดกลัวธรรมชาติ สรุปว่า ศาสนาก็คือระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งนั่นเอง

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่วัฒนธรรมซึ่งเกิดจากสังคมหนึ่งแล้วสามารถกระจายตัวไปยังสังคมอื่น ๆ ได้หากไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขัดขวาง เพราะวัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่ติดตัวไปกับบุคคล หากบุคคลไม่หยุดการติดต่อกัน วัฒนธรรมก็ไม่หยุดแพร่กระจาย การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากที่อื่นเข้ามาในสังคมใดสังคมหนึ่งทำให้สังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ขยายตัวขึ้น พัฒนาตัวเองขึ้นและไม่หยุดอยู่กับที่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเขตวัฒนธรรมอยู่มากทีเดียว เพราะในเขตที่คนไปมาติดต่อกันได้สะดวกจะมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยมนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ไม่รู้จักคิดค้น สิ่งใหม่แต่มักคอยลอกเลียนผู้อื่นเสมอ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เมื่อมองผ่านประเพณีพบว่า มีการนำวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งแสดงออกมาในองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของประเพณี การศึกษาทฤษฎีนี้จะสามารถนำไปอธิบายพัฒนาการขององค์ประกอบของประเพณีได้เป็นอย่างดี

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ จากคำบอกเล่าของวิทยากรผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ท่าน คือ เนื่องจากวัดท่าพระ เป็นอาณานิคมที่ล้อมรอบไปด้วยคลอง จึงมีเรือที่มาค้าขาย ส่งสินค้ามากมายได้ผ่านวัด เข้ามาพักเรือยามและผู้คนก็มีความศรัทธา จึงสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อกษรประมาณสมัยอยุธยาตอนปลายเพื่อสักการบูชา และปกป้องรักษาผู้คนที่สำคัญๆ ไปมาจนเป็นที่นับถือเคารพบูชา ต่อมาประชาชนมีความเลื่อมใส ศรัทธามีความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งจึงเกิดเป็นประเพณีแห่ผ้าไตร วัดท่าพระ เพื่อถวายองค์หลวงพ่อกษรทุกปี ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งเป็นศูนย์รวมความเชื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ยึดเป็นที่พึ่งแห่งตนของชาวชุมชนท่าพระ และชุมชนใกล้เคียงทำให้สามารถปกป้องคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข

ประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นประเพณีที่ชาวท่าพระได้ถือปฏิบัติกันมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีความสำคัญมาก เพราะเป็นประเพณีที่รวบรวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมาหล่อหลอมแสดงความเป็นปึกแผ่นในความเลื่อมใสพระพุทธรูปอย่างไม่มีเสื่อมคลาย งานแห่ผ้าไตรนี้จัดเป็นงานใหญ่ ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน ดังที่แก้ว แกมทอง, 2532, 193-194 ซึ่งเป็นชาวสวนบางลำเจียกท่านหนึ่งกล่าวว่า “งานแห่หลวงพ่อกษรเป็นงานใหญ่มาก เพราะเป็นงานประจำปีที่ต้องมีทุกปีไม่มีขาด มีงานแห่ รื้อขบวนที่เดินกันไปในัน ยาวเหยียดสวยงาม

เพราะบรรดาลูกศิษย์ลูกหาของหลวงพ่อนั้นมากมาย ไม่ว่าจะไทยว่าจีน เพราะหลวงพ่อกษेत्रเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่นับถือสักการะของชาวสวนถิ่นนี้ทุกคน” “งานแห่หลวงพ่อกษेत्रนี้สนุกมาก นอกจากขบวนแห่จะยาวเหยียด เพราะมีริ้วขบวนประเภทต่าง ๆ มากมาย ยังมีประเภทความคิดที่เป็นชุดต่าง ๆ อีกด้วย อย่างชุดพันท้ายนรสิงห์ที่จำลองเรือด้วยกระดาษเอาฝ้ายลงเดินอยู่ในเรือ มีเชือกถ่วงเรือขึ้นมาพันคอ พอฝ้ายเดินไปเรือก็ตามไปด้วยคึกเหมือนเรือเคลื่อนไปด้วยฝ้ายนั้น” ริ้วขบวนประเภทความคิดที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ยังมีชุดอื่น ๆ อีก อาทิ ชุดแรกนางวิญ ชุดชุกสองกุมาร และชุดกระต๊วแทงเสื่อ นอกจากขบวนแห่แล้ว ยังมีมหรสพอีกหลายประเภทเป็นต้นว่า งิ้ว ละครชาตรี ลิเก ตะกร้อลอดบ่วง และจูงนางเข้าห้อง ส่วนบรรยากาศในวันงานนั้น จะเป็นด้วยความกึกกัก สนุกสนาน มีน้ำใจไมตรีกัน “ในงานวันแห่หลวงพ่อกษेत्र นอกจากพวกเราชาวถิ่นนี้จะไปกันแทบทุกคนแล้ว คนถิ่นอื่นที่เขาพอจะเดินมาได้เขาก็มากัน อย่างคนแถวเจริญพาสณ์ วัดสังข์กระจาย วัดแจ้ง ตั้งแต่เช้าถึงเย็นก็ตาม ถนนที่ผ่ากลางป่าช้าวัดพลับ เข้าเขตคลองบางลำเจียกไปทะเลวัดท่าพระ จะมีคนเดินไปเดินมากันไม่ขาด มีทั้งผู้ใหญ่ เด็ก แก่เฒ่า ทั้งหญิงชายต่าง ก็มุ่งหน้าไปงานหลวงพ่อกษेत्र ถนนที่กล่าวนี้ ถ้าบ้านใดอยู่ติดถนนหรือบางบ้านก็มีประตูรั้วอยู่ติดถนนก็จะเอาโถงมั่งกรขนาดเล็กมาตั้งหน้าบ้าน บนร้านหรือบนโต๊ะอย่างดีไม่ใช่บนดิน แล้วก็เอาน้ำฝนใส่ยาอุทัยละลายให้หอม บางแห่งก็มีน้ำแข็งใส่ด้วย มีกระบวยหรือจอกเล็ก ๆ วางไว้เพื่อคนเดินไปเดินมาจะได้กิน ในวันนั้นจะต้องมีคนคอยเติมน้ำให้เต็มอยู่เสมอหลายครั้ง แสดงว่ามีคนหยุดกินน้ำเยอะเพราะเดินไกลทั้งร้อนทั้งเหนียว บางบ้านนำเอาเม็ดแมงลักมาละลายใส่น้ำตาลพอหวาน วางเคียงข้างโถงน้ำกินอีก โถงหนึ่ง ปรากฏว่ามีผู้นิยมซดเม็ดแมงลักยิ่งกว่าน้ำเปล่า ต้องละลายกันหลายโถงเลย”

ในสมัยที่ยังไม่ได้มีการตัดถนนเข้าสู่วัด หนทางเดียวที่จะไปวัดท่าพระโดยทางบกได้ คือ ทางเดินเท้าจากวัดพลับหรือวัดราชสิทธิาราม ผ่านเขตคลองบางลำเจียกซึ่งเป็นพื้นที่สวนผืนใหญ่ อยู่กลางระหว่างวัดสังข์กระจายกับวัดพลับแล้วจึงมาทะเลเข้าสู่เขต วัดท่าพระทางทิศตะวันออกของวัด เส้นทางดังกล่าวนี้ ปัจจุบันยังคงอยู่และเป็นทางเดินเท้าเช่นเดิม เรียกว่า ซอยวัดราชสิทธิ์ ส่วนผู้คนพื้นถิ่นแถบนี้ก็ล้วนแต่เป็นชาวสวนเกือบทั้งสิ้น ไม่แต่เฉพาะเฉพาะแถวบางลำเจียก ซึ่งขึ้นชื่อในการปลูกลำไยเพกาเท่านั้น จากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ละแวกวัดท่าพระ เมื่อสมัยก่อนวัดท่าพระยังคงมีสวนล้อมรอบ บริเวณที่เป็นสถานีตำรวจท่าพระ ปัจจุบันเป็นสวนลำไย และบริเวณหน้าวัดปัจจุบัน เป็นสวนส้มโอ ชาวสวนในละแวกใกล้เคียงกันเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นคนวัดท่าพระ คนบางลำเจียก คนวัดพลับ หรือว่าคนวัดสังข์กระจาย ต่างติดต่อไปมาหาสู่กันและเมื่อถึงวันประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษेत्र วัดท่าพระ ก็จะมาร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง

การกำหนดวันวันแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษेत्र วัดท่าพระ เป็นงานประจำปีของวัดท่าพระที่ชาวบ้านได้มาร่วมจัดพิธีให้หลวงพ่อกษेत्र เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ซึ่งมีมานานมากกว่า 200 ปี จากการเห็นคุณค่าของประเพณี จึงร่วมสืบสานแห่งศรัทธา ปัจจุบันได้มีพิธีสมโภชองค์หลวงพ่อกษेत्र ที่แสดงถึงความศรัทธาในช่วงตรุษจีน และสงกรานต์อย่างกว้างขวาง โดยทั้งชาวท่าพระ และใกล้เคียงได้มาร่วมแห่ให้หลวงพ่อกษेत्र โดยมีกิจกรรม อาทิ สมโภชองค์พระประเพณีแห่ผ้าไตร 9 วัน 9 คืน

การแสดงกระต๊วแทงเสื่อมีทำนองลีลาการร้องมาจากทางใต้ และมีการร่ายรำที่อ่อนช้อยสวยงาม โดยที่มีตัวแสดง นายพรานหรือเรียกกันว่า บ้องตัน, เมียนายพราน และ ลูก 2 คนคือ เจ้าจุก กับ เจ้าเกาะ และเสื่อ จะเป็นเสื่อโครง เสื่อขาว เสื่อดำ ก็แล้วแต่ละครณะ การแสดงประกอบเพลงการรำถวาย การจุดประทัดและมีการแสดงมหรสพ และการละเล่นต่าง ๆ ของไทยที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม

ประเพณีแห่ผ้าไตร ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อกษัตริย์วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีประเด็นที่น่าสนใจอย่างที่ถือปฏิบัติกันเพียงในชุมชนหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งนั้น เมื่อพ้นจากชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นไปแล้ว ความนิยม รูปแบบ และลักษณะในการปฏิบัติก็กลายเป็นอีกอย่างหนึ่งจนเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่น ถือเป็นแบบแผนขนาดย่อยลงไปอีกระดับหนึ่ง คือ กลายเป็นประเพณีท้องถิ่น ประเพณีแห่ผ้าไตรซึ่งเป็นเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ มีความเป็นประเพณีท้องถิ่นและมีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แสดงออกด้วยเอกลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่น

ประเพณีแห่ผ้าไตรเป็นประเพณีที่มีความสำคัญมากต่อพุทธศาสนิกชน การปฏิบัติในประเพณีช่วยส่งเสริมให้สังคมเกิดความปรองดอง สามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นคุณค่าอันเกิดจากระยะเวลาซึ่งมีการปฏิบัติสืบต่อกันมากลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของเขตบางกอกใหญ่ จากการวิจัยคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีแห่ผ้าไตรในประเด็นคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านครอบครัวและเครือญาติ การปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าไตรทำให้สมาชิกในครอบครัว ตั้งแต่ พ่อ แม่ ลูก และญาติคนอื่น ๆ ได้ออกมาร่วมขบวนแห่อย่างพร้อมเพรียงกัน มีการช่วยเหลือกัน สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในหมู่เครือญาติได้เป็นอย่างดี

2. คุณค่าด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน การปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าไตรจะต้องอาศัยความร่วมมือ การช่วยเหลือในด้านแรงงานและกำลังทรัพย์จากคนในชุมชน และคนในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งทำให้งานสามารถดำเนินมาได้จนถึงปัจจุบัน

3. คุณค่าด้านส่งเสริมจริยธรรม จากการปฏิบัติประเพณีแห่ผ้าไตรทำให้สังคมเกิดความปกติสุข และส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมมีจริยธรรมอันดี ทั้งทางด้านความเสียสละ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความกตัญญู ความมีขันติอดทน และความสามัคคี

4. คุณค่าด้านประเพณีแห่ผ้าไตรเป็นประเพณีที่มีการสืบสานปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีขั้นตอนปฏิบัติอย่างชัดเจนจากการสืบทอดต่อ ๆ กันมา

5. คุณค่าด้านศาสนาและความเชื่อ การปฏิบัติที่เกิดขึ้นในประเพณีแห่ผ้าไตรล้วนเกิดจากความเชื่อและความศรัทธาที่มีในพระพุทธศาสนา ความเชื่อและความศรัทธาที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับผู้คนในสังคมได้ปฏิบัติสืบสานต่อไป

ภาพ 1 พระพุทธรูปองค์หลวงพ่อกษร ในวิหารแกลบ วัดท่าพระ
ที่มา. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2555

ภาพ 2 วิหารหลวงพ่อกษร
ที่มา. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2555

ภาพ 3 รถในขบวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อกษรในงานแห่ผ้าไตร
ที่มา. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2553

บรรยากาศงานประเพณีแห่ผ้าไตร วัดท่าพระ

ภาพ 4 รถอัญเชิญหลวงพ่อเกษรประดิษฐานในขบวนแห่
ที่มว. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2555

ภาพ 5 การต่อตัวของคณะเชิดสิงโต และ ประชาชนที่เข้าร่วมงาน
ที่มว. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2553

ภาพ 6 การเชิดแห่มังกร
ที่มว. จากการถ่ายภาพของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2553

อภิปรายผล

จากการศึกษาประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การอภิปรายผล ดังนี้

ประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษรจัดขึ้นทุกปีเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อพระพุทธรูปหลวงพ่อกษร ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่ชาวชุมชนวัดท่าพระ และสามารถให้คุณค่ากับผู้เลื่อมใสศรัทธา ฉะนั้นประชาชนจึงมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามใจปรารถนา

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อกษรของชาวชุมชนวัดท่าพระ และบริเวณใกล้เคียง เป็นประเพณีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีองค์ประกอบและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแห่ผ้าไตรที่จัดเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 และมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันอย่างยิ่ง แสดงออกให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อกษร ที่ชาวชุมชนวัดท่าพระได้ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การประกอบพิธีกรรมในแต่ละปีจะเน้นถึงองค์ประกอบและพิธีกรรมที่เหมือนเดิม หรือใกล้เคียงกับพิธีกรรมที่ได้กระทำมาตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นสำคัญ เป็นการรักษาประเพณีพิธีกรรมโบราณ และมีความบริสุทธิ์ด้านวัฒนธรรม จะเห็นได้จากหลังจากขบวนแห่ผ้าไตรแล้ว ผู้ที่มีความเดือดร้อน และเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธรูปหลวงพ่อกษร จะจัดเครื่องบูชา ทั้งการเซตและการต่อตัวในการแห่สิ่งโตนางละครรำ การจุดประทัด และปัจจัยมาถวายมากมาย

ผลการศึกษาประเพณีแห่ผ้าไตร สอดคล้องกับแนวคิดมานุษยวิทยาศาสนา ในเรื่องของศาสนาที่เป็นสื่อกลางของความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นส่วนประกอบจากความศรัทธา ทำให้ผู้มีความศรัทธามาสู่ประเพณีซึ่งเป็นแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน คือ การประกอบภารกิจอันดีงามนำไปสู่ความบริสุทธิ์ทางจิตใจที่เป็นอันติสงส์ต่อการฟื้นทุกขในชาตินี้และชาติหน้า นอกจากนี้ ผลการศึกษายังแสดงถึงแนวคิดเรื่องประเพณีและทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมซึ่งยังคงใช้ได้ ในสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการศึกษาจากเอกสารอย่างกว้างขวาง ทำให้เห็นข้อดี ข้อเสียของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาวชุมชนวัดท่าพระ โดยสามารถนำมาเป็นข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้อง และต้องการศึกษา ดังนี้

1. ประเพณีแห่ผ้าไตรถวายหลวงพ่อกษร วัดท่าพระ ที่เก่าแก่อันถือว่าเป็นประเพณีไทยท้องถิ่นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนควรจะมีการจัดทำโครงการ เพื่อของบประมาณในการจัดทำรวบรวมวัฒนธรรมที่ยังเหลืออยู่ โดยส่งเสริม สืบทอดและอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจ ให้ได้รับทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันเก่าแก่ของชุมชนเมือง เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังเกิดความรักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. หน่วยราชการ หรือองค์กรควรเข้ามามีบทบาทในการบริหารให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นเพื่อประสิทธิภาพ และผลสัมฤทธิ์ในงานเป็นการช่วยสืบสานประเพณีทางพระพุทธศาสนาและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

3. ควรนำการศึกษาประเพณีแห่ผ้าไตร มาศึกษาเปรียบเทียบของวัฒนธรรมชุมชนอื่นที่มีการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการค้นคว้าและการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของภาคกลาง

เอกสารอ้างอิง

- การศาสนา, กรม, กองพุทธศาสนสถาน. (2526). *ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- แก้ว แกมทอง. (2532). *ชีวิตเด็กบ้านสวนบางลำเจียก*. กรุงเทพฯ: บารมีการพิมพ์.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2538). *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- นัฏรทิพย์ นาดสุตา และวันวรร จะนู. (2555). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์การพิมพ์.
- นียบรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). *ความเชื่อ*. สงขลา: มงคลการพิมพ์.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2543). *ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2546). *คติชนกับศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อนุমানราชชน,พระยา. (2524). *การศึกษาเรื่องประเพณีและชีวิตชาวไทย*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.